

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
Јове Илића 165, Београд

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФАКУЛТЕТА

Одлуком Наставно-научног већа Факултета политичких наука од 17. децембра 2015. године формирана је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације кандидаткиње Анкице Симоне Ковачевић под насловом *„Партнерство интересорне комисије и породице деце са сметњама у развоју у операционализацији социјалне инклузије“*, у следећем саставу: проф. др Мира Лакићевић, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, проф. др Вера Рајовић, ванредни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Београду и проф. др Тамара Џамоња Игњатовић, ментор, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду.

Комисија је прегледала и оценила наведени докторски рад и на основу мишљења чланова Комисије подноси Наставно-научном већу Факултета политичких наука, Универзитета у Београду следећи:

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ И ДИСЕРТАЦИЈИ

Кандидаткиња Анкица Симона Ковачевић рођена је 28. августа 1981. године у Новом Пазару. Након завршетка основне и средње школе, 2000. године уписује Филозофски факултет, смер - Социологија, на којем дипломира 2005. године, са просечном оценом 8,14. одбравивши дипломску тезу *„Анализа садржаја написа о хашком трибуналу у*

српској дневној штампи“ са оценом 9. Школске 2006/2007. године уписала је Специјалистичке академске студије, смер- Социјална рехабилитација на Факултету политичких наука у Београду које је завршила одбраном специјалистичког рада на тему „Рехабилитација и интеграција особа са сметњама у развоју “ са оценом 10.

Школске 2011/2012. године уписала је докторске студије на Факултету политичких наука, смер- Социјална политика и социјални рад.

Од октобра 2006. године Анкица Симона Ковачевић била је ангажована као професор Социологије у Гимназији у Рашки. Школске 2009/2010. године радила је у Угоститељско-туристичкој школи у Новом Пазару као професор Грађанског васпитања. Марта 2009. године положила је испит за дозволу за рад наставника, васпитача и стручних сарадника-лиценцу и стекла право да самостално обавља образовно васпитни рад у оквиру своје струке, Комисија за полагање испита за лиценцу Министарства просвете. Од 13. октобра 2011. године изабрана је у звање предавача за област социолошке науке на Високој школи за васпитаче струковних студија у Алексинцу, где је ангажована на следећим предметима: Социјални рад са децом и младима, Социјални рад у инклузији особа са сметњама у развоју, Социологија образовања и од школске 2014/2015. године ангажована је на Специјалистичким струковним студијама за предмет Игре за децу са посебним потребама. Досадашњи педагошки рад је оцењен највишим оценама од стране студената на предметима на којима кандидаткиња изводи наставу.

Анкица Симона Ковачевић течно говори енглески језик, поседује сертификат за виши ниво знања овог језика. Значајан део стручног усавршавања стекла је похађањем едукативних програма и курсева, као и волонтерским ангажовањем у невладином сектору (члан је НВО Нови дан, Београд, која се бави едукативним радионицама и пројектима са породицама са децом са сметњама у развоју).

У току основних студија, кандидаткиња је била представник заједнице Србије и Црне Горе на скупу младих дипломата југоисточне Европе, у Софији, Бугарска на International Negotiation Simulation, Sofia, Bulgaria ”South East European Cooperation: Negotiating a Common Environmental Policy” 17– 20 април, 2003. године.

У периоду од октобра 2002. године до јуна 2003. године похађала је курс „Култура и економске промене у постсоцијализму“ у организацији СЕР, у Косовској Митровици, на

Филозофском факултету. Где је је радила на истраживачком пројекту „*Сиромаштво у Србији и могућа решења проблема*“ који се бавио проблемима друштвене стратификације и економским променама у постсоцијализму у Србији. Кандидаткиња је учествовала у емпиријском истраживању на основу кога је произашла студија: Живковић, Ј. (2004): *Становници северног Космета о међународној помоћи и грађанским вредностима*, Косовска Митровица: Филозофски факултет. ISBN 86-80273-23-6 COBISS. SR-ID 11769964.

У периоду од 2009. године до 2011. године учествовала је на бројним програмима стручног усавршавања Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Као представник невладине организације учествовала је на тренингу „Методологија за праћење инклузивног образовања у Србији“ и „Припрема кампање јавног заступања“ у организацији Друштва за развој деце и младих-Отворени клуб Ниш; у оквиру пројекта „*Цивилно друштво за инклузивно образовање- Образовање по мери деце*“, у Сокобањи, 19-21. октобра 2012. године. Кандидаткиња је била модератор јавне дискусије „Извештај тима за праћење инклузивног образовања- општина Нови Београд“ која је организована у Београду у оквиру пројекта „*Цивилно друштво за инклузивно образовање – Образовање по мери деце*“ у сарадњи са ЦИП- Центром за интерактивну педагогију из Београда. У ГО Нови Београд, 23. новембар 2012. године.

Такође, кандидаткиња је учествовала на међународним и националним конференцијама, научним и стручним скуповима, а објавила је бројне радове у научним часописима и зборницима радова, неки од њих су:

- (2011): „Инклузија као будићност“, у: Зборнику радова са 4. међународне интердисциплинарне научно-стручне конференције, *Васпитно-образовни хоризонти*. Суботица: Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера, 32-37.
- (2012): „Породица детета са сметњама у развоју“, у: књизи сажетака *Појединац, породица, друштво у транзицији*. са научног скупа међународног значаја. Косовска Митровица: Филозофски факултет;

- (2013): „Улога васпитача у развоју инклузивности предшколских установа“, у: Зборнику радова *Наше стварање* бр.12, 774-780; са 8. симпозијума „Васпитач у 21. веку“. Алексинац: Висока школа за образовање васпитача струковних студија. УДК 373.211.24:37.043.2-056.25/.36
- (2014): „Историјски однос друштва према особама са инвалидитетом“, у: Зборнику радова *Наше стварање* бр.14, 402-407; са 10. симпозијума „Васпитач у 21. веку“. Алексинац: Висока школа за образовање васпитача струковних студија. УДК 304.42:364.694-056.26/.36(091) 316.4.063.3:376-056.26/.36(091).
- (2015): „Значај ране интервенције у социјалној подршци породици деце са сметњама у развоју“, у: Зборнику резимеа *Актуелности у едукацији и рехабилитацији особа са сметњама у развоју*; са IV стручно-научног скупа са међународним учешћем, Ресурсни центар за специјалну едукацију, Београд, 24-25. октобар 2015, ISBN 978-86-89713-02-2;
- (2015): „Примена еко-системске теорије у пракси социјалног рада: однос породице детета са сметњама у развоју и интерресорне комисије“ у: *Социјална политика-Часопис за теорију и праксу социјалне политике и социјалног рада*, Институт за политичке студије, год. 50, бр.2/2015, стр. 11-28, УДК 364.6-053.2/.6-056.36.

Објављени радови и активности кандидаткиње показују континуитет интересовања за област социјалне политике и социјалног рада.

Докторска дисертација кандидаткиње **Анкице Симоне Ковачевић** под насловом **„Партнерство интерресорне комисије и породице деце са сметњама у развоју у операционализацији социјалне инклузије“** урађена је у складу са правилима Универзитета у Београду и Факултета политичких наука. Дисертација је обима 191 страна, укључујући и прилоге, стандардног прореда и текста и величине фонта. Рад се састоји од Увода, четири поглавља, Закључка, списка коришћене литературе и Прилога. Одабрану литературу од укупно 112 библиографских јединица као примарну литературу, сачињавају монографије, научни и стручни радови, законска и статистичка документа; а као секундарне изворе користила је десет интернет сајтова.

2. ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДИСЕРТАЦИЈЕ

У формулацији предмета истраживања кандидаткиња је пошла од модела социјалне интервенције који би дао добре резултате и створио услове за достојанствен и квалитетан живот деце и младих са сметњама у развоју. **Предмет истраживања** је био испитивање односа породице деце са сметњама у развоју и интерресорне комисије у операционализацији социјалне инклузије. У трагању за утврђивањем услуга и сервиса социјалне заштите ове популације отворила су се следећа питања: с једне стране питања доступности, могућности, ограничења и ране интервенције које наш систем пружа; а са друге стране питањем потреба, сарадње и учешћа родитеља у планирању интервентног процеса. Кандидаткиња је испитивала улогу институција и служби у пружању и обезбеђивању услуга подршке и указала на значај партнерских односа и сарадње тих служби и породице деце са сметњама у развоју.

Основни циљ докторског рада Анкице Симоне Ковачевић је био идентификација тешкоћа и изазова у односу интерресорне комисије и породице деце са сметњама у развоју у операционализацији социјалне инклузије, где је у оквиру тога поставила следеће циљеве:

- Идентификовати ниво развијености услуга намењене деци са сметњама у развоју и њиховим породицама на нивоу локалне заједнице;
- Утврдити који су то параметри на основу којих чланови интерресорне комисије процењују потребе детета са сметњама у развоју;
- Истражити функционалну повезаност чланова интерресорне комисије;
- Утврдити тешкоће у интеракцији између родитеља (породице) и интерресорне комисије;
- Истражити које услуге доприносе унапређењу квалитета живота (социјалне инклузије) детета са сметњама у развоју и њихових породица.
- Испитати ко је носилац одговорности за спровођење, надгледање и евалуацију предложених мера подршке деци са сметњама у развоју.

Парадокс који је уочен при анализи постојећег стања у овој области јесте да интерресорне комисије дају „само“ мишљење о додатној подршци, које у пракси није обавезујуће за пружаоце услуга. Овим истраживањем је испитано које су улоге одговорних особа (Према

индивидуалном плану подршке детету где постоји евиденција о одговорним особама/службама) и ко координира и евалуира њихов рад. На пример, често се дешавало да родитељи и поред Мишљења интерресорне комисије (у случају кад препоручују редовну школу према ИОП-у) НЕ МОГУ да упишу своје дете у редовну школу, неретко се дешавало и да се предложене услуге временски подударају, такође се у пракси дешавало да родитељи због неусаглашених стандарда (процене интерресорне комисије и процене Комисије за утврђивање материјалне помоћи од стране ПИО-фонда) су приморани да раде и да се првенствено боре за егзистенцију, а потом за задовољење потреба своје деце. Сви ови институционални пропусти утичу на развој детета, недостатак подршке родитеља дететовим потребама, а на крају доводе и до социјалне ексклузије.

Истраживачко питање, од ког се полази јесте: Који су услови потребни да процена интерресорне комисије за додатном подршком детету са сметњама у развоју има позитивне ефекте у операционализацији социјалне инклузије?

Операционализацијом социјалне инклузије кандидаткиња је установила следеће институционалне оквире, који су уједно представљали и полазни приступ за проучавање овог феномена, а то су:

- **на макроплану:** анализа садржаја инструмената правне заштите особа са инвалидитетом, као и међународне и домаће законске регулативе;
- **на мезоплану:** функционална повезаност мултидисциплинарног тима у процени потреба за додатном подршком и правилнке о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету и ученику;
- **на микроплану:** сарадња и учешће родитеља у процесу процене и планирања интервенције.

3 . ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ОД КОЈИХ СЕ ПОЛАЗИЛО У ИСТРАЖИВАЊУ

Имајући у виду претходну анализу проблема истраживања, дефинисани предмет и циљеве, Анкица Симона Ковачевић је у раду пошла од следеће основне и три посебне хипотезе:

Основна хипотеза: Актуелна пракса у пружању додатне подршке деци са сметњама у развоју не даје задовољавајуће ефекте.

Посебне хипотезе:

X 1: Правна регулатива за додатну подршку деци са сметњама у развоју не обезбеђује и спровођење исте у Р Србији;

X 2: Слаба функционална повезаност мултидисциплинарног тима у процени потреба за додатном подршком условљена је недефинисаним критеријумима и усмерена на медицински модел инвалидности.

X 3: Учешће родитеља и сарадња са интерресорном комисијом при процени подршке као неопходан услов за успешну социјалну инклузију деце са сметњама у развоју је недовољно подстицано.

Резултати истраживања у највећој мери потврђују општу и посебне хипотезе. Кандидаткиња је успела да покаже да је учешће родитеља у интервентном процесу и сарадња са интерресорном комисијом принцип демократске одговорности али и важан услов операционализације социјалне инклузије.

Истраживање је показало да основа ефикасне социјалне инклузије јесте у мултидисциплинарном приступу који укључује све актере у процесу ране интервенције: родитеље и породицу деце са сметњама у развоју, вршњаке, наставнике, школу и друштвену заједницу. Битна карика у остваривању квалитетне социјалне инклузије јесте образовни систем који је трансформисан како би одговорио на различите капацитете ученика. Партнерство са породицом је према резултатима истраживања битна карика ка остварењу циља, односно ка постизању позитивних ефеката инклузивног образовања. Заједно са породицом, тим стручњака (професионалаца и наставника) кроз партнерски однос процењује, планира и реализује додатну подршку детету којем је потребна помоћ у остваривању елементарних потреба. Додатна подршка није организована само од стране школе, већ су у њу укључене и локална заједница, државне службе, социјалне и здравствене услуге и читава друштвена заједница. Сврха пружања подршке јесте померање детета тј. повећавање укључености, напредовања и самосталности детета. Једино јасно дефинисана и правилно координисана подршка може да обезбеди једнако

учешће деце са сметњама у развоју у живот заједнице, а самим тим побољша и квалитет живота ове популације и њихових породица.

4. КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

У **уводном делу** кандидаткиња је образложила полазни истраживачки проблем, као и релевантност, значај теме и очекиване исходе.

Прво поглавље ТЕОРИЈСКИ ОКВИР чине седам комлементарних целина Предмет првог поглавља рада је приказ основних појмова и теоријских приступа, али и значај интердисциплинарности, као суштинске одлика нове методологије у подручју рада са децом са сметњама у развоју. Кандидаткиња указује на примену савремених модела праксе социјалног рада, који произилазе из системског приступа и Брофенбренерове теорије екологије људског развоја. У овом делу рада анализирани су правни оквири, међународни и домаћи, којим се регулишу права особа са инвалидитетом, са посебним освртом на децу са сметњама у развоју. Кандидаткиња је у овом делу анализирала социјалну инклузију у оквиру дискурса дечјих права позивајући се на међународне правне акте у овој области и разматрала је њихову усклађеност са националним законодавством. Поред прегледа законских и подзаконских аката, анализирала је и социо-демографске карактеристике корисника услуга као и саме услуге у сва три подручја здравству, социјалној заштити и образовању. Такође је навела проблеме у имплементацији ових регулатива у пракси, као и њихову неусаглашеност у извесним аспектима што представља једну од препрека успешној социјалној инклузији деце са сметњама у развоју.

У **другом поглављу ЦИЉ И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА** кандидаткиња је детаљно образложила предмет, циљеве и методологију истраживања. Представљање методологије истраживања односи се на одређење хипотеза, испитиваног узорка, методе за прикупљање, приказивање и обраду података.

Треће поглавље РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА чине пет посебних целина која су у складу са постављеним циљевима истраживања. Кроз *Процену интерресорне комисије за додатном подршком детету са сметњама у развоју* резултати истраживања указују: да концепт *процене* као институционалног механизма за додатном подршком детету са

сметњама у развоју члановима интерресорне комисије није разумљив. Препреке на које наилазе у раду, упућују на закључак да у Правилнику није јасно дефинисано која је то подршка из њихове сфере, већ се искључиво везују за постојеће сервисе. Иако је нов концепт рада интерресорне комисије и његова примена у три средине заснована на мултисекторској сарадњи, очигледно је да се мишљење базира на подршци у образовном сектору, према процени заснованој на медицинској документацији.

У другом делу *Развијеност услуга намењених деци са сметњама у развоју и њиховим породицама на нивоу локалне заједнице*- резултати показују да правна регулатива представља кочницу у раду у сва три сектора, јер чланови нису сигурни шта да раде у околностима када је из перспективе детета потребна одређена подршка, а она не постоји у локалној заједници. На овај начин није Правилником одређено да ли треба успоставити и развијати нове услуге јер оне нису стандардизоване у свим општинама. Према оцени родитеља о нивоу развијености услуга на нивоу локалне заједнице, примећујемо да је велики број родитеља приметио сметње још у најранијем детињству, а системску помоћ и подршку добили тек при поласку у школу

У трећем делу *Функционална повезаност чланова интерресорне комисије*- указано је на недостатак одговарајућих информација и недефинисане улоге у тиму које представљају главни проблем у функционисању рада комисије. Проблеми који отежавају рад јесу и недовољно оснаживање, путем едукације или обуке чланова интерресорне комисије, којим би се обезбедили потребни капацитети у обезбеђивању квалитетнијег рада. Наводи се низ проблема са којима се сусрећу у раду: да не прате ефекте, нити шта се даље дешава са дететом (ко је одговоран, да ли родитељи заиста остваре препоручене мере подршке и сл), да процедуре трају прилично дуго (велики број деце а мало времена), несарадљивост родитеља (податке добијене од родитеља сматрају нерелевантним), сарадња међу секторима је на ниском нивоу и др.

Четврти део *Тешкоће у интеракцији између родитеља (породице) и интерресорне комисије*- чланови интерресорне комисије наводе да је тешкоћа код извесног броја родитеља несарадња и непоузданост података које добијају од њих. Овакви подаци сугеришу на непостојање поверења у родитеље о стварним потребама деце што им отежава рад. Родитељи, пак оцењују рад интерресорне комисије као слаб, а резултат тога

јесте временска ограниченост у погледу процене. Неки родитељи наводе да су им састанци формалне природе и да не виде своју улогу у тиму.

Пети део *Услуге које доприносе унапређењу квалитета живота (социјалне инклузије) детета са сметњама у развоју и њихових породица*- У оба дела емпиријског истраживања (са члановима интерресорне комисије и родитељима) доминантно је мишљење да је систем додатне подршке деци са сметњама у развоју још увек у повоју тј. у фази изградње, те да се не може дискутовати о потенцијалним (новим услугама) када ни постојеће нису развијене, већ се само могу коментарисати како да се унапреде и на који начин могу да се реализују тј. које су тешкоће у имплементацији на које наилазе.

Резултати истраживања су табеларно и графички представљани и праћени одговарајућим објашњењима.

Четврту целину чини ДИСКУСИЈА где се резимирају основни налази, истиче се колико је значајан партнерски однос породице деце са сметњама у развоју и интерресорне комисије у операционализацији социјалне инклузије.

У **закључном делу** докторске дисертације кандидаткиња је сумирала основне хипотезе уз извођење закључка и формулисање конкретних препорука. Закључци су засновани на теоријској анализи и критичком проматрању процеса социјалне инклузије деце са сметњама у развоју, као и на дискусији резултата емпиријског истраживања. Значај препорука се огледа у могућности унапређења система бриге и заштите деце са сметњама у развоју, њихових права и положаја у образовању и заједници.

5. ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу резултата истраживања, ова дисертација доприноси унапређењу теоријско-емпиријске науке у :

- развоју услуга система социјалне заштите који подразумева концентрацију одговорности и промена унутар социјалних институција;

- решавање проблема и уклањање препрека за подједнако учешће и елиминисање институционалне дискриминације;
- разумевање инвалидитета у друштвеном контексту које подразумева сагледавање улоге фактора из социјалног окружења за разумевање његових последица.

Изједначавање могућности и учешће деце са сметњама у развоју у друштвеном животу у непосредној је вези са развојем одговорних и ефикасних институцијама социјалне заштите. Овим истраживањем, проучавајући утицај реформи и нове методологије рада у институцијама социјалне заштите, објашњени су узроци и последице интеракције институција (интерресорне комисије) и корисника услуга (детета са сметњама у развоју и породице). Кроз анализу односа интерресорне комисије и породице детета са сметњама у развоју у Србији, операционализацијом појма социјалне инклузије (друштвеног положаја деце и младих са сметњама у развоју) неминовно долазимо до **структурног и институционалног објашњења**: како најопштији институционални оквири за помоћ овој групи становништва, квалитет инструмената правне заштите, разноврсност и функционалност мреже институција које је друштво развило у оквиру социјалне заштите ове групе становништва као и међусекторска сарадња утичу на социјалну инклузију ове популације. Грађење, мењање и унапређивање социјалних интеракција између корисника (породице деце са сметњама у развоју) и система (интерресорне комисије) кључни је елемент у циљу остварења социјалне инклузије.

Одговор на истраживачко питање осветљава, не само који су то параметри при процени додатне подршке и тешкоће у интеракцији између корисника и пружаоца услуга, већ и особеност система социјалне заштите, који у реформисаним условима захтевају обострано прилагођавање.

6. ЗАКЉУЧАК

Докторски рад кандидаткиње Анкице Симоне Ковачевић под називом *„Партнерство интерресорне комисије и породице деце са сметњама у развоју у операционализацији социјалне инклузије“* представља значајан допринос разумевању проблема са којима се

суочава породица деце са сметњама у развоју, који је до сада недовољно проучен, те је у раду истражен целовито и критички, уз уважавање научних и методолошких правила истраживања.

Имајући све претходно речено у виду, Комисија сматра да је докторски рад Анкице Симоне Ковачевић, под називом „*Партнерство интерресорне комисије и породице деце са сметњама у развоју у операционализацији социјалне инклузије*“ урађена у складу са одобреном пријавом; да је одговарајућег обима, да је оригинално и самостално научно дело, да је предмет рада актуелан, а резултати истраживања конструктивно аргументовани, као и да дисертација значајно доприноси унапређењу научног приступа изучавању предмета истраживања.

На основу изнетих оцена и коментара, Комисија предлаже Наставно-научном већу Факултета политичких наука Универзитета у Београду да прихвати реферат о завршеној докторској дисертацији кандидаткиње **Анкице Симоне Ковачевић** под називом *Партнерство интерресорне комисије и породице деце са сметњама у развоју у операционализацији социјалне инклузије* јер сматра да је подобан за јавну одбрану, као и да одреди комисију пред којом ће се обавити јавна одбрана.

У Београду,
21. 12.2015. године

КОМИСИЈА:

проф. др Мира Лакићевић

проф. др Вера Рајовић

проф. др Тамара Џамоња Игњатовић, ментор